

<https://doi.org/10.62837/2026.5.66>

<https://orcid.org/0009-0007-9948-9465>

ŞƏLALƏ ƏLİYEVƏ
shi.aliyeva@adpu.edu.az

DİL UNIVERSİTETLƏRİNDƏ KOMMUNİKATİV-SİTUASIYA YANAŞMASININ İNGİLİS DİLİ TƏDRİSİNƏ TƏTBİQİ

Xülasə

Bu məqalədə kommunikativ yanaşma və situasiya əsaslı təlimin xarici dil tədrisində rolu araşdırılır. Müasir dövrdə ingilis dilinin effektiv öyrədilməsi üçün ünsiyyətə əsaslanan metodlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Kommunikativ yanaşma tələbələrin dili real ünsiyyət şəraitində istifadə etməsini ön plana çəkir. Bu yanaşma kommunikativ səriştənin formalaşmasına və inkişafına xidmət edir. Situasiya əsaslı təlim isə dilin konkret kontekst daxilində mənimsənilməsini təmin edir. Real həyat situasiyalarının dərslərinə inteqrasiyası öyrənməni daha maraqlı və praktik edir. Hər iki yanaşma tələbəyönümlü təlim prinsiplərinə əsaslanır. Bu metodlar tələbələrin danışıq və qarşılıqlı ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirir. Nəticədə, öyrənənlər dili daha sərbəst və düzgün şəkildə istifadə edə bilirlər. Beləliklə, kommunikativ və situasiya əsaslı təlim ingilis dilinin effektiv tədrisində mühüm rol oynayır. Məqalədə kommunikativ-situasiya tədrisinin prinsipləri, metodları təhlil edilir.

Açar sözlər: *kommunikativ yanaşma, situasiya əsaslı təlim, xarici dil tədrisi, kommunikativ səriştə,*

Məqalədə dil universitetlərində xarici dilin, xüsusilə ingilis dilinin kommunikativ-situasiya yanaşması əsasında tədrisinin nəzəri və metodoloji əsasları araşdırılır. Tədris prosesində situativ modellərin tətbiqi tələbələrin nitq bacarıqlarının, funksional dil istifadəsinin və müstəqil ünsiyyət qabiliyyətinin inkişafına müsbət təsir göstərir. Məqalədə kommunikativ-situasiya tədrisinin prinsipləri və metodları təhlil edilir.

Müasir dövrdə qloballaşma, beynəlxalq əməkdaşlıq və elmi-akademik mübadilələrin genişlənməsi xarici dil biliklərini əsas kompetensiyalardan birinə çevirmişdir. Xüsusilə ingilis dili beynəlxalq ünsiyyət, elm, texnologiya və təhsil sahələrində əsas kommunikasiya vasitəsi kimi çıxış edir. (Richards & Rodgers, 2014; Harmer, 2007).

Bu səbəbdən ali təhsil müəssisələrində, xüsusilə dil universitetlərində xarici dilin tədrisi yalnız qrammatik biliklərin ötürülməsi ilə məhdudlaşmamalı, tələbələrin real kommunikativ şəraitdə dili səmərəli və məqsədyönlü şəkildə istifadə etmə bacarığının formalaşdırılmasına yönəlməlidir (Brown, 2007).

Ənənəvi dil tədrisi modellərində diqqət əsasən struktur və forma yönümlü təlimə verilir, bu isə tələbələrin real ünsiyyət bacarıqlarının lazımı səviyyədə formalaşmasına həmişə imkan yaratmır (Littlewood, 1981). Müasir dil tədrisi nəzəriyyələri isə dili sosial qarşılıqlı əlaqənin vasitəsi kimi dəyərləndirir və tədris prosesinin kommunikativ yönümlü, funksional və şəxsiyyətyönümlü şəkildə təşkil olunmasını zəruri hesab edir (Hymes, 1972; Nunan, 1991).

Kommunikativ-situasiya yanaşması tələbələrin real həyat və peşə fəaliyyətlərinə uyğun kommunikativ vəziyyətlərdə dili tətbiq etməsinə şərait yaradır. Bu yanaşma vasitəsilə tələbələr yalnız dil vahidlərini deyil, həm də onların hansı sosial, mədəni və kontekstual şəraitdə necə istifadə olunacağını öyrənirlər (Canale & Swain, 1980). Beləliklə, dil tədrisi prosesi mexaniki yaddaşdan daha çox funksional düşünmə və ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına xidmət edir (P. Ur. 2012).

Dil universitetlərinin tələbələri gələcəkdə müəllim, tərcüməçi, filoloq, tədqiqatçı və beynəlxalq əlaqələr üzrə mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərəcəkləri üçün onların kommunikativ səriştəsinin yüksək səviyyədə formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır (Richards & Rodgers, 2014). Bu tələbələrin yalnız dili bilməsi deyil, həm də onu müxtəlif sosial və peşə kontekstlərində düzgün, adekvat və məqsədəuyğun şəkildə istifadə edə bilməsi vacibdir (Brown, 2007).

Kommunikativ yanaşma xarici dilin öyrədilməsində əsas məqsəd kimi tələbələrin ünsiyyət qurma bacarığının formalaşdırılmasını qarşıya qoyur. Bu yanaşmaya görə, dil yalnız struktur vahidlərinin məcmusu deyil, sosial qarşılıqlı əlaqə vasitəsidir. Deməli, dilin tədrisi prosesində diqqət yalnız düzgün formaya deyil, həm də düzgün məzmunu və funksional istifadəyə yönəldilməlidir.

Müasir xarici dil tədrisində kommunikativ-situasiya yanaşması geniş tətbiq olunan və effektivliyi ilə seçilən metodlardan biridir. Bu yanaşma dilin yalnız nəzəri bilik kimi deyil, real ünsiyyət vasitəsi kimi öyrədilməsini əsas götürür. Kommunikativ-situasiya əsaslı tədris tələbələrin dil bacarıqlarını inkişaf etdirməklə yanaşı, onların kommunikativ səriştəsinin formalaşmasına da mühüm töhfə verir. Bu metodun effektivliyi onun müəyyən prinsiplərə əsaslanmasında öz əksini tapır. İlk növbədə, **ünsiyyət yönümlülük prinsipi** bu yanaşmanın əsasını təşkil edir. Tədris prosesində əsas məqsəd dilin real ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunmasıdır. Öyrənənlər yalnız qaydaları öyrənməklə kifayətlənmir, həm də fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etməyə yönləndirilir.

Digər mühüm prinsip **situativlik prinsipi**dir. Bu prinsipə əsasən, dil vahidləri konkret situasiyalar daxilində təqdim olunur. Məsələn, restoran, mağaza və ya hava limanı kimi real həyat vəziyyətləri dərş prosesinə daxil edilir və bu, öyrənməni daha mənalı edir. **Funksionallıq prinsipi** dilin funksional istifadəsinə diqqət yetirir. Yəni şagirdlər dil strukturlarını onların kommunikativ funksiyasına uyğun şəkildə öyrənirlər: xahiş etmək, məlumat almaq, təklif vermək və s.

Tədris prosesində **tələbəyönümlülük prinsipi** də mühüm rol oynayır. Bu prinsipə əsasən, tələbələr tədris prosesinin mərkəzində dayanır və aktiv iştirakçı kimi çıxış edirlər. Müəllim isə istiqamətverici və dəstəkləyici rol oynayır. **İnteraktivlik prinsipi** dərslərdə qarşılıqlı ünsiyyətin təşviq edilməsini nəzərdə tutur. Cüt və qrup işləri, rol oyunları və debatlar bu prinsipin tətbiqinə xidmət edir. Bundan əlavə, **kontekstual öyrənmə prinsipi** dilin izolyasiya olunmuş şəkildə deyil, kontekst daxilində öyrədilməsini təmin edir. Bu, məlumatın daha asan yadda qalmasına və istifadəsinə şərait yaradır. **İntegrativlik prinsipi** isə dinləmə, danışma, oxu və yazı bacarıqlarının paralel şəkildə inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Bu yanaşma dil bacarıqlarının balanslı formalaşmasına kömək edir. Tədris prosesində **motivasiya prinsipi** də xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Real həyat situasiyalarına əsaslanan tapşırıqlar şagirdlərin marağını artırır və öyrənməyə olan həvəsini gücləndirir. Nəhayət, **səhvlərə tolerant yanaşma prinsipi** öyrənmə prosesində səhvlərin təbii olduğunu qəbul edir və onların düzəldilməsini yumşaq şəkildə həyata keçirir. Bu, şagirdlərin özünə inamını artırır.

Nəticə olaraq, kommunikativ-situasiya əsaslı tədrisin prinsipləri xarici dilin, xüsusilə ingilis dilinin effektiv şəkildə öyrədilməsində mühüm rol oynayır. Bu prinsiplərin düzgün tətbiqi tələbələrin kommunikativ səriştəsini inkişaf etdirir və onları real ünsiyyətə hazırlayır.

Tələbələrdə kommunikativ səriştə yaratmaq üçün müxtəlif növ tapşırıqlardan istifadə edə bilərik. Dil universitetlərində bu yanaşma aşağıdakı üsullarla tətbiq olunur:

- Role-play
- Debatlar
- Qrupla iş və s.

1. Role-play (Rol oyunu)

Role-play kommunikativ dil tədrisinin ən effektiv metodlarından biridir. Bu metodda tələbələr real həyat situasiyalarını sinif mühitində canlandırırlar. Tələbələr müəyyən rolları qəbul edərək həmin rola uyğun şəkildə ünsiyyət qururlar. Burada əsas məqsəd real kommunikasiya bacarıqlarını inkişaf etdirmək, tələbələrin sərbəst danışma bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və dilin funksional istifadəsini təmin etməkdir. Rollu oyunların təşkili zamanı müəllim tələbələrə konkret situasiya verir (məsələn, restoranda sifariş, hava limanı dialoqu, həkim–pasiyent). Tələbələr bu situasiyalara uyğun dialoq qurur və təqdim edirlər. Rollu oyunların tətbiqinin real həyat simulyasiyasının yaradılması, nitq bacarıqlarının inkişafı, özünə inamın artması kimi müsbət tərəfləri olduğu kimi, utancaq tələbələrin passiv qalma ehtimalı və dərslərin vaxtından bir qədər çox vaxt alması kimi mənfi tərəflərini də qeyd edə bilərik.

2. Debat (Müzakirə / mübahisə)

Debat tələbələrin müəyyən mövzu üzərində fikir mübadiləsi aparmasını nəzərdə tutur. Bu metod tənqidi düşünmə və arqumentasiya bacarıqlarını inkişaf etdirir. Burada əsas məqsəd tələbərdə öz fikirlərini əsaslandırmaq, tənqidi düşünmə bacarığının formalaşması və sərbəst danışıq səriştəsinin inkişafıdır. Debatların dərslər zamanı təşkilinin müsbət tərəfi tələbələrdə analitik düşüncə inkişaf edir, maksimum dərəcədə qrupun aktiv iştirak təmin olunur, öyrənilərdə söz ehtiyatı artır. Bununla yanaşı bəzi tələbələrin passiv qala bilmə ehtimalı və dərslər vaxtının düzgün bölünmədiyi halda vaxt itkisinə yol verilməsi halları ilə də qarşılaşa bilərik.

3. Qruplarla iş (Group work)

Qruplarla iş tələbələrin kiçik komandalar şəklində işləməsini nəzərdə tutur. Burada əsas məqsəd dil öyrənilərdə komanda işi bacarıqlarını inkişaf etdirmək, birgə öyrənmə mühitinin yaradılması, və tələbələrin maksimum iştirakını artırmaq. Tələbələr 3–5 nəfərlik qruplarda müxtəlif tapşırıqları yerinə yetirirlər. Qruplarla iş zamanı passiv tələbələrin aktiv şəkildə tapşırıqların həllinə cəlb etmək bu üsulün üstünlüklərindəndir həmçinin sosial ünsiyyət artır və tələbələrdə tapşırıqların həlli ilə bağlı fikir mübadiləsi olur və təbii olaraq bu da onların dil bacarıqlarının inkişafına səbəb olur. Bütün bunlarla yanaşı qruplarla işə nəzarət etmək çətin ola bilər.

Kommunikativ situasiya yanaşmasının prinsipləri və tətbiqi haqqında bəhs etdikdən sonra indi isə onun üstünlükləri və çətinlikləri haqqında danışaq.

Üstünlüklər. Kommunikativ situasiya yanaşmasının ən mühüm üstünlüklərindən biri şagirdlərin real ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməsidir. Şagirdlər dil strukturunu yadda saxlamaqdan çox, onu praktik situasiyalarda istifadə etməyi öyrənirlər (Hymes, 1972). Bu isə onların kommunikativ səriştəsini gücləndirir. Digər mühüm üstünlük şagirdlərin dərslər prosesində aktiv iştirakıdır. Bu yanaşma müəllim mərkəzli deyil, şagird mərkəzli təlimi təşviq edir və öyrənilərin motivasiyasını artırır (Littlewood, 1981). Rol oyunları, debatlar və informasiya boşluğu tapşırıqları şagirdlərin dərslər marağını yüksəldir və onların danışıq bacarığını inkişaf etdirir. Bundan əlavə, kommunikativ yanaşma dil öyrənməni daha təbii və həyatla əlaqəli edir. Şagirdlər gündəlik həyatda qarşılaşa biləcəkləri situasiyaları sinif mühitində təcrübə edirlər ki, bu da onların öyrənilərini daha yaxşı mənimsəməsinə şərait yaradır (Richards & Rodgers, 2014).

Bununla yanaşı bu yanaşmanın tətbiqində bəzi çətinliklər də mövcuddur. İlk növbədə, böyük siniflərdə kommunikativ fəaliyyətlərin effektiv təşkili çətinlik yarada bilər. Müəllim hər bir şagirdin iştirakını təmin etməkdə çətinlik çəkə bilər. Digər bir çətinlik müəllimin yüksək peşə hazırlığı tələb etməsidir. Kommunikativ yanaşma dərslər planlaşdırılması və idarə olunması baxımından daha mürəkkəbdir və müəllimdən yaradıcılıq, çeviklik və metodik bilik tələb edir (Harmer, 2007). Bundan əlavə, zəif dil səviyyəsinə malik şagirdlər üçün bu yanaşma ilkin mərhələdə çətin ola

bilər. Onlar qrammatik dəstək olmadan ünsiyyətdə çətinlik çəkə bilirlər və bu da onların motivasiyasına mənfi təsir göstərə bilər (Canale & Swain, 1980).

Nəticə. Kommunikativ situasiya yanaşması müasir xarici dil tədrisində ən səmərəli və tələbəyönümlü metodlardan biri kimi çıxış edir. Bu yanaşmanın əsas məqsədi dilin yalnız qrammatik struktur kimi öyrədilməsi deyil, onun real ünsiyyət vasitəsi kimi formalaşdırılmasıdır. Araşdırmalar göstərir ki, bu metod şagirdlərin kommunikativ səriştəsinin inkişafına, xüsusilə danışmaq və dinləmə bacarıqlarının güclənməsinə mühüm təsir göstərir (Hymes, 1972; Richards & Rodgers, 2014).

Məqalədə qeyd olunduğu kimi, kommunikativ situasiya yanaşmasının tətbiqi dərş prosesini daha interaktiv, dinamik və şagird mərkəzli edir. Rol oyunları, debatlar, informasiya boşluğu tapşırıqları və digər kommunikativ fəaliyyətlər şagirdlərin dil öyrənmə prosesinə aktiv şəkildə cəlb olunmasına şərait yaradır. Bu isə onların motivasiyasını artırır və öyrənməni daha təbii və həyatla əlaqəli edir.

Eyni zamanda, bu yanaşma müasir təhsil sisteminin tələblərinə, xüsusilə 21-ci əsr bacarıqlarına — ünsiyyət, əməkdaşlıq, tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarına tam uyğun gəlir. Şagirdlər yalnız dil öyrənmir, həm də sosial situasiyalarda effektiv ünsiyyət qurma bacarığı əldə edirlər. Bu baxımdan kommunikativ yanaşma CEFR kimi beynəlxalq dil standartları ilə də uyğunluq təşkil edir.

Bununla belə, yanaşmanın tətbiqində müəyyən çətinliklər də mövcuddur. Böyük siniflərdə idarəetmə, müəllimin yüksək peşə hazırlığına ehtiyac və zəif səviyyəli şagirdlərin ilkin mərhələdə çətinlik yaşaması bu metodun effektiv tətbiqinə təsir edə bilər. Buna görə də, müəllimlər dərş planlamasında diferensial yanaşmadan istifadə etməli, şagirdlərin səviyyəsinə uyğun tapşırıqlar hazırlamalıdırlar.

Nəticə olaraq, kommunikativ situasiya yanaşması düzgün tətbiq olunduğu halda xarici dil tədrisində yüksək nəticələr verən, şagirdlərin həm dil, həm də sosial bacarıqlarını inkişaf etdirən effektiv bir metod kimi qiymətləndirilə bilər. Müasir təhsil sisteminə bu yanaşmanın daha geniş tətbiqi dil öyrənmə prosesini daha funksional, məqsədyönlü və praktik istiqamətə yönəldir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
2. D.Ə.İsmayılova "İngilis dilinin xarici dili kimi tədrisi metodikası" Bakı. 2009,
3. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
4. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Longman.
5. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Penguin.

6. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge University Press.
7. Nunan, D. (1991). *Language Teaching Methodology: A Textbook for Teachers*. Prentice Hall.
8. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
9. Ur, P. (2012). *A Course in Language Teaching: Practice and Theory*. Cambridge University Press.
10. Гальскова, Н. Д. (2004). *Современная методика обучения иностранным языкам*. Москва: АРКТИ.
11. Зимняя, И. А. (2001). *Психология обучения иностранным языкам в школе*. Москва: Просвещение.
12. Леонтьев, А. А. (1997). *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл.
13. Пассов, Е. И. (1991). *Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению*. Москва: Просвещение.
14. Рогова, Г. В., Верещагина, И. Н. (2000). *Методика обучения английскому языку на начальном этапе*. Москва: Просвещение.
15. Соловова, Е. Н. (2002). *Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций*. Москва: Просвещение.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается роль коммуникативного подхода и ситуативного обучения в преподавании иностранных языков. В современную эпоху методы, ориентированные на общение, имеют особое значение для эффективного обучения английскому языку. Коммуникативный подход ставит в приоритет использование языка в условиях реального общения. Данный подход способствует формированию и развитию коммуникативной компетенции. Ситуативное обучение, в свою очередь, обеспечивает усвоение языка в конкретном контексте. Интеграция жизненных ситуаций в учебный процесс делает обучение более интересным и практико-ориентированным. Оба подхода основаны на принципах обучения, ориентированного на учащегося. Эти методы способствуют развитию навыков говорения и взаимодействия. В результате обучающиеся могут более свободно и правильно использовать язык. Таким образом, коммуникативный и ситуативный подходы играют важную роль в эффективном обучении английскому языку.

Ключевые слова: коммуникативный подход, ситуативное обучение, обучение иностранному языку, коммуникативная компетенция

m. SHALALA ALIYEVA

**APPLICATION OF THE COMMUNICATIVE-SITUATIONAL
APPROACH IN TEACHING ENGLISH IN LANGUAGE UNIVERSITIES
SUMMARY**

This article examines the role of the communicative approach and situation-based teaching in foreign language instruction. In the modern era, communication-oriented methods are of particular importance for the effective teaching of the English language. The communicative approach prioritizes the use of language in real-life communication contexts. This approach contributes to the formation and development of communicative competence. Situation-based teaching, in turn, ensures the acquisition of language within a specific context. The integration of real-life situations into the teaching process makes learning more engaging and practical. Both approaches are grounded in the principles of learner-centered education. These methods foster the development of students' speaking and interactive communication skills. As a result, learners are able to use the language more fluently and accurately. Thus, communicative and situation-based teaching play a significant role in the effective instruction of the English language.

Key words: communicative approach, situation based teaching, foreign language teaching, communicative competency

Rəyçi: p.f.d. Sevinc Hüseynova